

ESPAIS

El butlletí de la Xarxa d'Espais Naturals de les Illes Balears

Primavera de 2024/Número 8

**Govern de les
Illes Balears**

Conselleria d'Agricultura,
Pesca i Medi Natural

Foto: Llorenç Oliver

QUÈ HI HA AQUESTA TEMPORADA?

- Parc nacional maritimoterrestre de l'Arxipèlag de Cabrera. **Pàg. 3**
- Qui fa què: Els vigilants de Ses Fonts Ufanes. **Pàg. 4**
- Activitats d'educació ambiental: El paisatge de la Serra des del teu municipi. **Pàg. 5**
Paratge natural de la Serra de Tramuntana
- Activitats d'educació ambiental: Els rastres, o com descobrir la vida que s'amaga al bosc. **Pàg. 6**
Parc natural de s'Albufera des Grau
- Un cas d'èxit: La recuperació de l'àguila peixatera. **Pàg. 7**
Parc natural de la Península de Llevant
- Un cas d'èxit: La recuperació dels sistemes dunars. **Pàg. 8**
Parc natural de Ses Salines d'Eivissa i Formentera
- Espècies: Els bolets de Es Trenc. **Pàg. 9**
Parc natural maritimoterrestre de Es Trenc-Salobrar de Campos.
- Espècies: L'anguila. **Pàg. 10**
Reserva natural de s'Albufereta
- L'entrevista: Ana Sanz Aguilar. **Pàg. 11**
Parc natural de Sa Dragonera
- Mondragó: La petjada històrica. **Pàg. 13**
Parc natural de Mondragó
- Els valors etnològics dels nostres espais: Can Bateman. **Pàg. 14**
Parc natural de s'Albufera de Mallorca
- Notes curtes dels espais naturals protegits. **Pàg. 15**
Reserves naturals des Vedrà, Es Vedranell i els Illots de Ponent

PARC NACIONAL MARITIMOTERRESTRE DE L'ARXIPÈLAG DE CABRERA

El Parc nacional de Cabrera està format per l'arxipèlag del mateix nom, que inclou l'illa gran de Cabrera i la dels Conills i altres 17 illots, més les aigües del seu entorn. Situat davant la costa sud de Mallorca, a deu milles nàutiques del port de la Colònia de Sant Jordi (terme municipal de ses Salines), pertany al municipi de Palma. La declaració com a parc nacional maritimoterrestre, el 29 d'abril de 1991, va suposar una fita en la història de la conservació al nostre país, ja que per primera vegada es dotava de la màxima categoria de protecció un espai que incloïa l'ecosistema marí com a principal component quantitatiu del territori. L'ampliació de l'àrea protegida, l'any 2019, el va convertir en el parc nacional més extens de la Mediterrània occidental, amb una superfície de 90.800 hectàrees, de les quals 89.482 corresponen al medi marí i 1.318 a superfície terrestre. El seu perfil retallat fa que, malgrat la seva petita extensió, compti amb 57 km de costa que suposen el 4% de la línia costanera de les Balears.

A més de ser Parc nacional, Cabrera forma part de la xarxa Natura 2000, com a Zona d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA), Lloc d'Interès Comunitari (LIC) i Zona d'Especial Conservació (ZEC), a més d'estar integrada en la xarxa ZEPIM (Zones Especialment Protegides d'Importància per la Mediterrània). L'àrea marina protegida arriba fins a uns 2.000 m de fondària i hi són representats gairebé tots els ecosistemes mediterranis, com els bancs de coralls profunds i les àrees de pas, reproducció i presència habitual de cetacis o grans peixos migrants.

A la part terrestre, predominen la vegetació de garriga i un bosc en regeneració compost bàsicament per pinars de pi blanc i per bosc litoral baix de savina. Cal esmentar també la presència d'un reduït de població del boix balearic, que es conserva només a Cabrera i indrets de la Serra de Tramuntana. A causa de l'aïllament i la fragmentació del territori, diverses espècies animals i vegetals de l'arxipèlag han evolucionat de manera diferenciada, originant un llegat únic que mereix ser apreciat i conservat, especialment als illots. En són exemple diverses subespècies de sargantana balear, així com l'alfals arbustiu (*Medicago citrina*), la bleda (*Beta maritima subsp. marcosii*) que dona nom a l'illot que l'alberga o una espècie de rotgeta endèmica de Cabrera (*Rubia caespitosa*). Els nombrosos illots, penya-segats i coves són espais ideals per a la nidificació i afavoreixen l'establiment d'espècies com l'àguila peixatera, el virot gros, el virot petit, la noneta, el falcó marí o el corb marí. Per aquest motiu són zona de reserva integral i no s'hi pot accedir. A més, la localització estratègica de l'arxipèlag en el centre de la Mediterrània occidental, així com la seva tranquil·litat i protecció, el converteix en un lloc clau d'aturada i descans per a les aus en migració. L'accés a Cabrera es pot fer amb embarcació particular o bé mitjançant les empreses que ofereixen aquest servei. El Parc compta, a més, amb un centre de visitants a la Colònia de Sant Jordi, amb diversos aquaris que mostren una representació dels principals ecosistemes marins que alberga, on s'hi duen a terme projectes de conservació i activitats d'educació ambiental per acostar el públic al ric patrimoni natural de Cabrera.

QUI FA QUÈ ALS ESPAIS NATURALS ELS VIGILANTS DE SES FONTS UFANES

A la finca pública de Gabellí Petit, a Campanet, que inclou el Monument natural de Ses Fonts Ufanes, hi fan feina dos vigilants de l'empresa pública Abaqua: en Miquel i en Mateu. Les seves activitats diàries són diverses perquè la finca és molt visitada per escolars, generalment entre setmana, i per particulars especialment els caps de setmana. La visita també és accessible per a persones que presentin dificultats de mobilitat.

Per a que la visita sigui agradable dediquen temps a l'atenció al públic i informen sobre la finca pública i la part declarada Monument natural; la normativa i les recomanacions bàsiques; sobre els elements etnològics (sitja, barraca de carboners, forn de calç, talaïot) o perquè brollen ses Fonts Ufanes. També mantenen en funcionament els vídeos del centre d'interpretació, de temàtiques variades.

Són feines habituals la neteja i el manteniment de les infraestructures i de les instal·lacions de la finca (barreres, tancaments, senyalització, caixa de fulletons, dipòsits per a la lluita contra incendis, etc.) i del centre d'interpretació (audiovisuals, banys, etc.). Contacten amb les brigades de l'IBANAT i fan el seguiment per a que es duguin a terme les feines agrícoles necessàries (podar, llaurar, exsacallar, recollir garroves o mantenir el figueral).

Quan la previsió meteorològica és de pluges, consulten el volum de precipitació d'estacions meteorològiques dels voltants i mesuren el nivell de la capa freàtica amb una sonda, per poder predir quan brollaran ses Fonts.

Quan aquestes brollen, amplien l'horari de feina per deixar a punt les instal·lacions per poder rebre a una nombrosa quantitat de gent. Són els encarregats d'activar i desactivar el protocol per a la mobilització de personal de suport, contactant amb la Central de Comunicacions d'Incendis Forestals de l'IBANAT (CCIF) i atendre millor a la gent. Vigilen les aglomeracions devora la surgència d'aigua i que es respectin els ullals per evitar accidents o impactes innecessaris. Apart, compten el nombre de les persones que visiten Ses Fonts Ufanes per elaborar una estadística anual de cara a possibles actuacions de gestió i millora de la finca i de les instal·lacions.

EL PAISATGE DE LA SERRA DE TRAMUNTANA DES DEL TEU MUNICIPI

Aquest projecte educatiu neix durant la pandèmia, un període especialment crític on la majoria dels escolars no podien anar en transport públic ni es podien organitzar sortides. L'activitat de paisatge, doncs, responia a l'objectiu de descobrir el paisatge natural i cultural de la Serra de Tramuntana des de l'entorn més proper, gaudint a l'aire lliure.

L'activitat es desenvolupa en un lloc del municipi de l'alumnat des d'on es pot contemplar i interpretar el paisatge de la Serra de Tramuntana. S'ofereix a tercer de primària, secundària, cicles formatius, adults i grups organitzats. Té una durada aproximada d'una hora i mitja i va dirigida a un grup aula.

L'objectiu principal és prendre consciència del valor de l'espai protegit, la importància de la seva protecció i la necessitat de respecte i compromís per a la conservació del seu entorn.

La metodologia, encara que una mica diferent segons el nivell educatiu, es fonamenta en conèixer els elements que constitueixen el paisatge (elements abiòtics i biòtics), les transformacions produïdes per l'activitat humana i alguns dels problemes ambientals que s'han generat. El procediment és participatiu basat en experiències personals de l'alumnat i promovent actituds de respecte cap a la natura i la importància de la conservació del medi per a la vida. En tot moment es relaciona com aquests elements han transformat el paisatge i que ha suposat la declaració d'espai natural protegit (2017) i la de patrimoni de la humanitat per la UNESCO (2011).

A primària es fan activitats d'observació, identificació dels elements del paisatge (relleu, clima, vegetació, etc...), dels éssers vius, de l'acció humana i la relació entre tots ells. Es complementa amb jocs interactius i dibuixos. A secundària s'aprofundeix més en formació geològica, els ecosistemes naturals i humanitzats; les activitats econòmiques i alguns impactes ambientals (incendis, residus, contaminació atmosfèrica, etc).

L'activitat va tenir molt bona acollida des del començament i, a dia d'avui, s'ha consolidat com una proposta atractiva del programa d'educació ambiental del Paratge Natural. Suposa, a més, un estalvi de transport, és econòmica per a les famílies i promou les activitats dins el propi municipi.

ELS RASTRES, O COM DESCOBRIR LA VIDA QUE S'AMAGA AL BOSC

L'equip d'educació i interpretació ambiental del Parc natural de s'Albufera des Grau ha dissenyat l'activitat «Rastres. Qui s'amaga al bosc?», com a activitat d'agenda destinada al públic familiar (amb infants entre 5 i 11 anys).

En aquesta activitat, que hem realitzat en dues ocasions, tot passejant per una zona boscosa, els infants i les seves famílies van descobrir, a partir dels seus rastres, la vida que hi ha oculta al bosc, moltes vegades invisible a ulls inexperts. Així, amb els seus excrements descobrim com viuen els conills, o com és el mart, el nostre carnívor salvatge per excel·lència, amb pinyes rosegades descobrim rates, ratolins i rates sardes, i les teranyines amb la seva ooteca ens permeten parlar de les aranyes vespa.

La sorpresa arriba quan trobem unes egagròpiles d'òliba, i obrint-les i emprant una senzilla clau dicotòmica de cranis de diferents rosegadors o d'ocell, descobrim els animals que l'òliba ha ingerit. Tot continuant, observem unes caixes que hi ha penjades als arbres. Unes són negres, les altres color de llenya natural. És el moment de parlar dels animals que tenim com a aliats per a combatre la processonària del pi que, com ells ja saben, causa en algunes persones unes picors molt molestes. Així, expliquem el paper de les ratapinyades com a depredadors naturals dels papallons de la processonària, i de la primavera (*Parus major*) com a depredadora de les erugues.

En darrer lloc, tot expectants, obrim una caixa niu (col·locada a posta, i fora d'època de cria) per veure qui ha fet niu: si una primavera, un pardal comú o una rata. La sort ens acompanya! El niu molsut de primavera apareix omplint la caixa i els participants reaccionen amb alegria.

Amb aquesta activitat de descoberta, les educadores pretenem promoure entre els més joves una actitud de curiositat envers la natura, crear un vincle emocional amb el parc i promoure una actitud curosa i de respecte envers l'entorn i la fauna silvestre.

Les joves investigadores descobrint què ha menjat l'òliba.

Observant amb la lupa el rastre dels conills.

Niu de primavera (*Parus major*), depredadora de processonària

UN CAS D'ÈXIT

ALS NOSTRES ESPAIS NATURALS

LA RECUPERACIÓ DE L'ÀGUILA PEIXATERA (*PANDION HALIAETUS*) AL PARC NATURAL DE LA PENÍNSULA DE LLEVANT

L'àguila peixatera, catalogada en perill crític a Balears segons la UICN, és una de les espècies més emblemàtiques del nostre territori on comptem amb una de les poblacions més importants de la Mediterrània occidental (21 parelles territorials l'any 2023). La recuperació de la peixatera és complicada ja que, malgrat els esforços de conservació realitzats durant les darreres dècades, les principals amenaces que afecten aquesta espècie (electrocucions, molèsties als nius, destrucció de l'hàbitat, etc.) no s'han erradicat. Així i tot, la peixatera està aconseguint recuperar territoris a les nostres Illes en gran part gràcies a la declaració d'espais naturals protegits, la gestió activa i la vigilància. El seguiment de l'espècie ens ha permès conèixer millor la situació i l'evolució de l'espècie al Parc de Llevant des de la seva declaració l'any 2001. El Parc compta amb una parella que ocupa territori i es reproduïx de forma pràcticament constant a les costes d'Artà i Capdepera. Recentment s'ha detectat una segona parella. L'anellatge i l'equipació amb emissors dels polls nascuts a Llevant i altres espais naturals protegits han facilitat el seguiment dels moviments de juvenils i les seves evolucions al llarg del temps (fotos 1 i 2). L'ampliació fa un any del Parc natural de Llevant amb la inclusió d'una zona marina i importants zones humides de la badia d'Alcúdia com els torrents de na Borges i Son Real representa una important oportunitat que hem d'aprofitar per continuar amb la gestió i recuperació de la peixatera. Per aquest motiu és essencial que l'ampliació vagi acompanyada d'una dotació de recursos que se correspongui amb la importància de l'espai per a la conservació de la peixatera i altres espècies i hàbitats de gran valor que alberga.

Així doncs, els progressos en la conservació d'aquesta magnífica au ens permeten mirar el futur amb certa esperança tant al Parc de Llevant com a la resta de Balears, i considerar-lo un important èxit del qual ens podem sentir orgullosos com a societat i pel qual hem de continuar lluitant.

Tasques d'anellatge de polls al niu del Parc de Llevant

Femella anellada a Menorca que visita el Parc de Llevant

UN CAS D'ÈXIT ALS NOSTRES ESPAIS NATURALS

LA RECUPERACIÓ DELS SISTEMES DUNARS DEL PARC NATURAL DE SES SALINES D'EIVISSA I FORMENTERA

Els sistemes dunars del Parc natural de ses Salines són hàbitats amb un alt grau de fragilitat i vulnerabilitat que es consideren prioritaris i els quals formen part de la Xarxa Natura 2000. És una obligació mantenir-los en un òptim estat de conservació i protecció, tot i l'elevada pressió humana que reben especialment durant els mesos d'estiu.

Alguns d'aquests sistemes dunars del Parc es troben degradats i amb manca de gestió per tal de corregir els impactes que pateixen. Per tal de frenar els factors de degradació dels sistemes dunars, la Conselleria de Medi Ambient va impulsar l'any 2017 el projecte «Recuperació dels sistemes dunars en espais de rellevància ambiental de les Illes Balears (ITS 2017-070)»

Aquest projecte que s'està acabant d'executar aquests dies, ha contemplat una diagnosi de l'estat de conservació ecològic i geomorfològic dels sistemes dunars més degradats del Parc i mesures de restauració i senyalització d'aquests ecosistemes.

Concretament s'estan portant a terme actuacions a les següents zones:

- Platja des Cavallet
- Platja de s'Alga, a l'illa de s'Espalmador
- Platja de sa Torreta, a l'illa de s'Espalmador
- Sistema dunar relictual des Codolar

Com a mesura més rellevant, volem destacar la delimitació i tancament del camí posterior de la platja des Cavallet. Aquesta zona històricament ha estat molt freqüentada i presentava multitud d'accessos al sistema dunar i a la zona humida adjacent que suposaven impactes a les dunes i a l'avifauna aquàtica. A més a més de l'erosió i pèrdua de vegetació i arena, s'havia d'afegir l'afecció a les àrees de descans, alimentació i nidificació d'aus limícoles. Aquests impactes s'han produït de manera contínua almenys durant 20 anys i la delimitació de les dunes existent no era suficient per corregir-los. Aquesta actuació sí respon a una delimitació real. Aquesta primavera ja podrem valorar si aquesta mesura ha permès millorar la cria de xerraires i picaplatges.

Esperem que la valoració dels visitants sigui positiva i puguem seguir treballant en aquesta línia.

ELS BOLETS DEL PARC

CONEIX LES ESPÈCIES DEL PARC NATURAL DES TRENC-SALOBRAR DE CAMPOS

Quan les condicions d'humitat i temperatura són les adequades als diferents ambients del Parc (mesos de tardor-hivern), fructifiquen els bolets. Un bolet o carpòfor no és més que l'òrgan reproductor d'un fong, allà on es formen les espores, les quals després de ser dispersades germinen, per assegurar la pervivència de l'espècie de fong del qual s'han després. No obstant això, com les plantes, els fongs també estan adaptats a viure a tota una sèrie d'hàbitats, entre els quals hi trobam els sistemes dunars: són els anomenats fongs psammòfils (si fructifiquen només a les dunes) o sabulícoles (si també ho fan a llocs arenosos fora d'aquests sistemes).

Així a les dunes davanteres mòbils (foredunes), les espècies que hi trobam formen bolets amb peus molt radicants que s'endinsen dins el substrat o presenten bulbs molt pronunciats (napiformes) que les assenten a ell. En aquestes dunes hi fructifiquen, entre altres, la *Laccariopsis mediterranea*, molt viscosa en temps humit, de colors llampants ataronjats-caramel i làmines força separades; la mortífera *Lepiota brunneolilacea*, amb capell i peu esquamós de color vinós i anell fràgil; i la gírgola d'arena o de card (*Pleurotus eryngii*) que parasita i es nodreix dels rizomes, tant vius com morts, del card de marines (*Eryngium maritimum*).

Lepiota brunneolilacea. Foto: Joan Carles Salom

A les dunes més estabilitzades i fixes (reradunes), als savinars i pinars, també hi trobam altres espècies de bolets, com l'omnipresent *Mallocybe heimii*, tòxic, de capells densament fibril·losos, ocre brunencs i olor a mel i l'*Agaricus devoniensis*, xampinyó blanc pur, que presenta un anell amb forma de calça. Una joia micològica és la *Battarrea phalloides*, que forma fructificacions de més de 30 cm d'alçada, de peu llenyós i cap globós pulverulent, bru, que dispersa milions d'espores amb el vent. Ja entrat l'hivern, predominen els ascomicets, és comú veure les *Geopora arenicola* i *G. foliacea*, que formen copes soterrades semihipogees de les quals només es veu l'ostiol o la *Pithya cupressina*, de discs ataronjats, sobre les fulles de savina en descomposició. Per acabar, cal esmentar que l'*Hebeloma lindae*, trobat a les reradunes del Parc, es va descriure com a espècie nova a l'any 2016.

L'ANGUILA

CONEIX LES ESPÈCIES DE LA RESERVA NATURAL DE S'ALBUFERETA

L'anguila és un peix de cos allargat i cilíndric, de color variable en funció de la maduresa sexual, i que pot arribar als 150 cm i prop de 6 kg de pes. De costums nocturnes, només cria a la mar dels Sargassos, prop del Carib. Just després del naixement, les diminutes larves de l'anguila s'agrupen formant una bolla compacta, coneguda com a nàtsia, que es deixarà dur pels corrents marins atlàntics cap a les costes d'Europa i el nord d'Àfrica, i s'alimentaran de plàncton. Algunes continuaran el seu llarg viatge cap a l'estret de Gibraltar i es distribuïran per diferents zones humides, com s'Albufereta. Hauran navegat durant tres anys i recorregut uns 5.000 quilòmetres!

Les anguiles poden viure a aigües salades, salobres i dolces, adaptant la seva alimentació a les peculiaritats de cada ambient. A s'Albufereta, les larves, convertides ja en angules, s'alimenten bàsicament d'insectes aquàtics, peixos, crustacis i mol·luscs. Quan tinguin sis anys seran anguiles grogues o bordes i en passar els 10 ó 15 anys, esdevenen argentades o corregudes, i és quan començaran el viatge de retorn als seus orígens, en direcció a la mar dels Sargassos, on a profunditats d'uns 500 metres faran la posta d'uns 10 milions d'ous i moriran. El sexe de les anguiles està relacionat amb la salinitat de l'aigua on viuen. Així, les que queden més a prop de la mar seran mascles, mentre que les que s'allunyen a l'interior amb aigües més dolces, seran femelles.

L'anguila es troba catalogada en perill crític d'extinció per la UICN i es troba protegida globalment, ja que a nivell europeu les poblacions presenten una regressió constatada. L'any 2023 es va prohibir la seva pesca recreativa.

La població d'anguila a s'Albufereta mostra una densitat major que a s'Albufera, amb una població resident aparentment estable i amb presència d'exemplars que hi envelleixen fins assolir mides considerables abans d'iniciar el retorn al medi marí.

L'ENTREVISTA

Una conversa amb Ana Sanz Aguilar

Ana Sanz Aguilar, va néixer a Saragossa l'any 1980, estudià Ciències Ambientals i va arribar a Mallorca l'any 2005 per fer la seva tesi «De l'estudi dels trets de vida a les estratègies de maneig: el cas de la noneta (*Hydrobates pelagicus*)». Després d'haver realitzat diferents projectes a la Península i França, l'any 2013 tornà a Mallorca, on hi viu des d'aleshores. Actualment desenvolupa activitat docent a la UIB i forma part de l'equip investigador de l'Institut Mediterrani d'Estudis Avançats (IMEDEA).

Quina és la teva relació amb el Parc natural de sa Dragonera?

Ja fa anys que vaig començar a fer feina de camp a sa Dragonera i l'illot del Pantaleu, amb aus marines. I durant els darrers anys amb el meu equip investigador hi realitzam nous projectes. Hem començat a estudiar les sargantanes (*Podarcis lilfordi*) a sa Dragonera, estudiam la seva demografia: com sobreviuen, l'estat de les poblacions, la seva composició per edats, l'evolució... I seguim estudiant tant el virot gros (*Calonectris diomedea*) al Pantaleu, com també el virot petit (*Puffinus mauretanicus*) en col·laboració amb investigadors de la Universitat d'Oxford.

És a dir, que treballau un poc amb tot? Aus, rèptils... res més?

Sí, també fa alguns anys iniciàrem un estudi sobre gavines (*Larus michahellis*): les marcam amb localitzadors per estudiar-ne els moviments, i les hi posam anelles de colors per fer estudis poblacionals, de supervivència, els seus moviments per alimentar-se, etc. A part d'aquests estudis, també feim anàlisi de mostres d'aigua marina per analitzar-hi l'ADN ambiental (eADN), que permet detectar traces de material genètic, i el que ens interessa és identificar restes que mostrin la presència de vells marins (*Monachus monachus*). Són interessants els resultats obtinguts en aigües de sa Dragonera i de l'arxipèlag de Cabrera.

D'entre tots aquests estudis, i en relació al tipus de feina de camp, n'hi ha algun que pots definir com el teu preferit?

La veritat és que m'agraden tots. Cada un és diferent dels altres, però si n'hi ha un en què em fa especial il·lusió anar a fer feina de camp, és amb el projecte del virot petit, perquè a sa Dragonera, després de la desratització que es va fer, la població de virot petit està augmentant, i és molt agraït trobar nous nius. Duim pocs anys amb aquest estudi, però les dades demostren que la població està creixent.

Què té sa Dragonera que la faci diferent d'altres espais naturals?

Té una gran diversitat d'espècies. També és un lloc on és fàcil treballar-hi, perquè és una illa molt propera a Mallorca i molt accessible. S'hi pot anar i tornar fàcilment en una jornada de treball. I el fet que tengui gran quantitat d'espècies el converteix en un espai molt adequat per treballar-hi en diferents projectes. Nosaltres hi anam per treballar tant amb rèptils com amb aus, i es pot dir que tenim aquestes espècies bastant estudiades. El personal investigador sempre hi troba suport: s'hi han condicionat habitacions per a romandre quan hi anam i se'ns facilita l'accés al màxim, tot i què treballar en una illa petita sempre té inconvenients, ja que hi ha una gran dependència de l'estat de la mar.

Coneixes altre personal investigador que també hi treballi? Diries que s'investiga prou?

Sí, clar. Hi ha investigadors que fan seguiment del falcó marí (*Falco eleonora*), altres companyes de la UIB fan seguiments de vegetació, i el medi marí és l'àmbit que jo menys conec, però estic segura que també s'hi desenvolupen estudis. Sempre es podria investigar més, evidentment, però els recursos són limitats i Dragonera, dins el que cap, es pot dir que és un espai on es fa investigació.

I amb la teva àmplia experiència d'investigació, em pots dir per què Dragonera és i ha de ser un parc natural?

Sí, òbviament Dragonera és un espai natural amb un valor altíssim, tant per les espècies animals, com per la flora, i diria que és especialment important conservar les illes i illots on no hi habitam els humans, ja que conserven endemismes, i espècies que no poden conviure amb nosaltres, els humans, ja que l'activitat humana implica la presència d'espècies associades a nosaltres, com poden ser els moixos, els cans, o les rates, que són depredadors d'altres espècies. Mantenir aquestes illes lliures de depredadors fa que puguin conservar-se algunes espècies que d'altra manera desapareixerien.

Com a persona que ha estat moltes vegades a sa Dragonera, més enllà de la teva faceta d'investigadora, per què li recomanaries a algú d'anar a conèixer sa Dragonera?

Perquè hi pots veure coses que a Mallorca ja no hi veuràs, com la sargantana balear, que a Mallorca es va extingir amb l'arribada de la població humana, però es manté als illots. Sa Dragonera és un bon lloc per conèixer aquesta espècie endèmica. A part, sa Dragonera és preciosa i el plaer de veure Mallorca des de sa Dragonera t'ofereix una imatge diferent de Mallorca: mirar Mallorca des de sa Dragonera és un punt de vista diferent del que coneixem, i val la pena.

Ana Sanz desenvolupant diferents tasques de camp amb aus marines. Fotografies: Ana Sanz.

Els valors etnològics dels nostres espais

MONDRAGÓ. LA PETJADA HISTÒRICA

El Parc natural de Mondragó és molt ric en patrimoni històric, atès que hi ha hagut un extens aprofitament humà des de molts de segles enrere. Des dels jaciments d'època prehistòrica fins a arribar a l'època pre-turística, hi trobam tot un conjunt d'elements culturals que han anat definint aquest paisatge de marina: antigues pedreres de marès, parets seques, forns de calç, barraques de roter, sitges de carboner, sínies, cisternes, safaretjos, escars de pescadors o nombrosos secrets de contraban. Tots ells han conformat al llarg dels segles una marina humanitzada, on l'equilibri entre els humans i la natura era una característica constant. Segurament l'activitat que més va marcar el paisatge de Mondragó fou la dels roters. Els roters representaven l'esglaó més baix i humil de la pagesia:

*Un pobre roter la passa tant de dia com de nit:
berena pa florit
es migdia de rostit
beu aigua roja de bassa*

(Dita popular)

Sobretot a partir dels segles XVIII i XIX hi va haver un esforç per explotar les terres de la marina, tradicionalment pobres i poc productives, mitjançant l'obertura de rotes. Això eren petites parcel·les agrícoles guanyades a la garriga, on hi desenvolupaven una agricultura de secà i una ramaderia, sobretot d'ovelles, quasi de subsistència, al mateix temps que feien altres feines com ara de calciners o carboners. Encara queden restes d'antics forns de calç al Parc, així com qualche rotlle de sitja per fer carbó. Per cobrir les seves necessitats construïren nombroses barraques de pedra en sec, les barraques de roter, que poden ser de curucull o de bigues. Aquestes construccions de pedra en sec podien ser emprades tant d'habitable com de magatzem i són molt abundants al Parc.

Sovint els topònims de la zona ens donen pistes de la història i les activitats que antigament s'hi duïen a terme. Així per exemple, s'Amarador, ens indica que a l'estany que hi ha darrera la platja del mateix nom, un temps s'hi amaraven fustes per emprar posteriorment com a bigues o en la construcció d'embarcacions. A l'estany de ses Fonts de n'Alis, darrera l'altra platja que hi ha dins cala Mondragó, està documentat que al segle XVI s'hi amarava lli. Per diversos testimonis locals sabem que tradicionalment i fins ben entrat el segle XX als dos estanys era comú que els habitants de la zona hi deixassin en remull troncs i fustes perquè s'amarassin amb l'aigua salobrosa. Avui en dia encara podem trobar alguns estalons clavats al llit dels estanys, sobretot a ses Fonts de n'Alis.

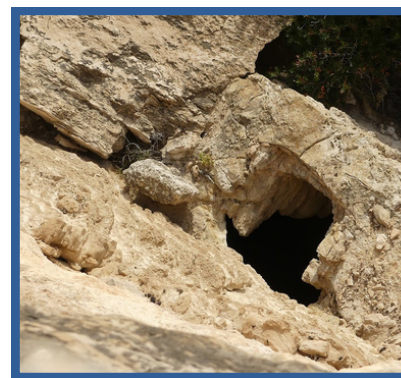
Una altra activitat que tradicionalment tengué lloc per Mondragó fou la vigilància costanera. D'aquí deriva el topònim de sa Guàrdia d'en Garrot. Des de ben antic era un dels llocs des d'on és vigilava: primer que no venguessin naus pirates, molt comunes al segle XVI i XVII, i més endavant que no es fes contraban. Molta gent major recorda perfectament que aquella era una zona on s'hi desembarcava molt de contraban, sobretot de tabac, però també altres productes com cafè, sucre, medicines etc... Fent una passejada per allà podrem contemplar alguns d'aquests secrets que avui dia han quedat visibles i ens permeten recordar èpoques de dificultats i penúries per sortir endavant. També just acabada la Guerra Civil s'hi construí un niu de metralladores, el qual avui es pot visitar.

Barraques de roter

Estalons

Secret de contraban

Els valors etnològics dels nostres espais

CAN BATEMAN

Si hi ha un edifici emblemàtic dins el Parc, aquest és sens dubte el que coneixem avui en dia com Can Bateman, antigament Sa Màquina o Can Pep coll curt. Construït durant les obres de dessecació de s'Albufera, entorn l'any 1867.

Formava part d'un conjunt arquitectònic i funcional compost per dos edificis de marès d'estil molt semblant i singular. Cada un allotjava un forn on es cremava carbó, que inicialment es transportava des d'Anglaterra i posteriorment de les extraccions de les mines de Son Fe, per al funcionament d'una màquina de vapor. Aquesta feia moure una gran roda de pales que elevava l'aigua dos metres, dins el Canal del Rec, per regar els cultius de la zona Nord, passant per davall del Gran Canal amb un sistema de sifons.

L'altra bomba, de l'edifici que no s'ha conservat, impulsava l'aigua arribada pel canal d'en Pujol, des de les aigües baixes del prat des Ras cap a la mar a través dels canal del Sol i Gran canal. Tot per a drenar l'excedent hídric dels terrenys de cultiu.

El nom de l'edifici dóna testimoni de la nissaga iniciada per John F. La Trobe Bateman, qui amb William Hope, va fundar l'empresa New Majorca Land Company, concessionària ministerial de les obres de dessecació de s'Albufera. Aquests enginyers britànics dissenyaren i executaren el projecte entre el 1863 i 1871, amb més de 1500 treballadors. En dessecaren 2.146 ha, que passaren a la seva propietat, modificant-ne substancialment el sistema viari, de drenatge i regadiu, donant-li l'actual fesomia.

Els plans de dessecació gubernamentals s'havien iniciat a principis del XIX moguts pel pensament il·lustrat que consideraven aquestes àrees inundades com a zones deprimides i focus de malalties. Eixugant-les es pretenia sanear-les i al mateix temps aconseguir terres fèrtils per al conreu.

A partir de 1917 l'ús original dels edificis canvià i passaren a formar part del complex d'edificis industrials de la fàbrica de paper, popularment coneguda com sa Paperera, activa fins als anys 60.

L'actual Can Bateman s'ha conservat bé, tot i que n'han desaparegut, amb les successives reformes de la fàbrica, les rodes i el fumeral. També s'esbucà l'edifici germà per les mateixes raons.

Actualment es troba obert als visitants com a Centre d'Interpretació i s'està planificant una nova rehabilitació de l'edifici i del contingut interpretatiu.

Imatge on surt el conjunt complet d'edificis semblants a Can Bateman entre 1880-90. Fons fotogràfic Sebastià Llobera.

Imatge de Can Bateman amb una de les rodes, els fumerals i l'edifici de la paperera, posterior a la dessecació. Foto: Arxiu Andreu Muntaner.

Imatge de la roda de l'edifici desaparegut, aproximadament de 1890. Fons fotogràfic Arxiu Cerdà/Sabater.

NOTES CURTES DELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS

La colònia de fumarells de s'Espartar, 10 anys de seguiment

Des de fa deu anys, es fa el seguiment d'una important colònia de fumarells (*Hydrobates pelagicus*) localitzada a la cova des Cap des Migdia, a l'illot de s'Espartar. Aquesta feina la realitza un equip format per personal de les Reserves Naturals i de Xarxa Natura, Agents de Medi Ambient i investigadors de l'IMEDEA-CSIC.

Durant el període de cria d'aquesta espècie, entre els mesos de maig i agost, es fan visites a la colònia per tal de fer el seguiment individual així com estudiar els diferents paràmetres demogràfics i la dinàmica poblacional d'aquesta espècie.

En aquests anys s'han anellat més de 1500 exemplars i s'han aprofitat les visites a les colònies per dur a terme altres investigacions en paral·lel a les campanyes de seguiment.

Així, s'ha estudiat l'efecte demogràfic de la infestació per paparres en els fumarells i la determinació de les àrees d'alimentació dels individus reproductors.

Com a data curiosa destacar que amb el marcatge amb emissors GPS dels adults reproductors es va poder determinar que els fumarells poden viatjar més de 500 km per a cercar aliment així com la dispersió en aquests viatges a zones com el Mar d'Alborà, les costes algerines o el Delta de l'Ebre.

En 2024 començarem l'onzena campanya per tal de continuar estudiant aquesta desconeguda au.

Els usos i aprofitaments a les Reserves Naturals des Vedrà, es Vedranell i els illots de Ponent

A pràcticament tots els illots de les Reserves naturals des Vedrà, es Vedranell i els illots de Ponent s'aprofitaven tants recursos naturals com oferien, donant un suport extraordinari a una economia d'autosuficiència. És per això que, malgrat la distància i l'esforç físic que suposava anar als illots per a treure'n un profit, aquests eren entesos com un tram més de terra aprofitable.

Als illots s'hi anava a cercar ous de gavina, virots, rapa pels porcs, ... També s'hi feia carbó; eren usats com a corral per a bestiar i conills; es recol·lectava l'espart i s'aprofitaven els recursos pesquers que oferia tot el seu litoral.

Els illots de Ponent foren utilitzats com a blanc de maniobres militars, i a es Vedrà, es feien peregrinacions religioses.

Alguns d'aquells aprofitaments, avui dia encara són compatibles amb l'espai protegit, com ara, la recollida de l'espart i la pesca artesanal.

XENIB

XARXA ESPAIS NATURALS
ILLES BALEARS